

Sundby Sø

af Henrik Schjødt Kristensen

I sidste halvdel af 1800-tallet blev der over hele landet gennemført mange af vandingsprojekter med betydelige tilskud fra staten. Formålet var at udvide landets dyrkbare areal – »hvad udad tabes, skal indad vindes«. I de senere år er udviklingen gået i modsat retning med retablering af en række naturområder, således også i Thy med retableringen af Sundby Sø.

Sundby Sø ligger nord for byen Vilsund i Thy, i dalsænkningen mellem Skjoldborg i vest og Ås i øst.

Sundby Å har udløb til Limfjorden ved Vilsund og afvander et opland på 2433 ha. Åen løber i bunden af en dal, som ligger mellem to

langstrakte bakkekammer ved Skjoldborg og Ås. Bakkerne er randmoræner skabt under istiden.

Dalen har været meget dybere, end den er i dag, og Limfjorden har gået ind i den nederste del. Det har således været muligt at sejle ind i fjordarmen. Fund i den sydligste del af området vidner om bosættelse, fiskeri og muslingefangst.

Efterhånden er den dybe dal fyldt op med ferskvandsaflejringer, og strandvolde har med tiden afsnøret fjordarmen ude ved Limfjorden, så der i stedet er opstået et fugtigt område med en mindre ferskvandssø. Den naturlige ferskvandssøs udstrækning anslås til at være ca. 9 ha.

Afvandingen

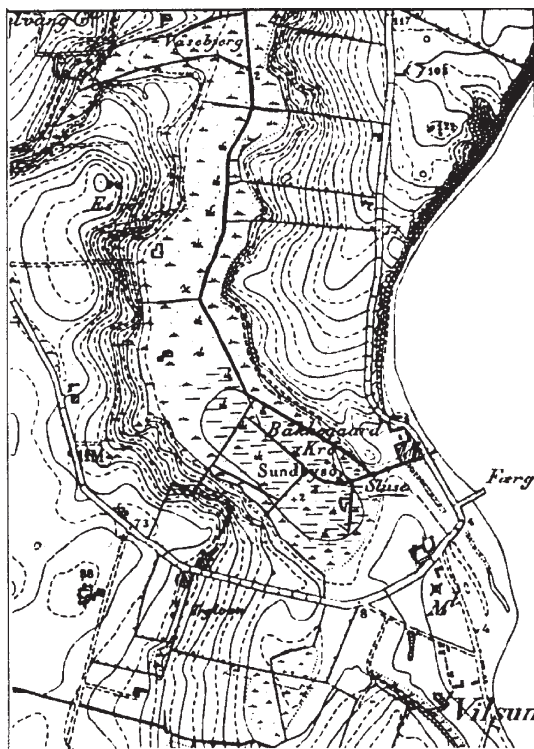
Vi mennesker har en dybt liggende trang til bestandigt at forsøge at »forbedre« forholdene for vores livs opretholdelse. Hele det danske kulturlandskab vidner om dette.

Som alle andre steder i Danmark forsøgte man at forbedre dyrkningsbetingelser gennem afvanding.

Af kortet, på næste side, fremgår det, at man allerede før 1882 havde udrettet, flyttet og formentlig uddybet åen og opsat en sluse ved åudløbet. Kampen mod vandet var i gang.

Oversigtskort, Kort og Matrikelstyrelsen.

Kort ca. 1882, Kort og Matrikelstyrelsen.

Målet var at skabe mest mulig dyrkbar landbrugsjord, og det var en øvelse, som man blev rigtig god til i Danmark. Utallige afvandingsprojekter i perioden 1800-1960 over hele landet vidner herom.

Midlerne var omlægning af åen, opbygning af diger, etablering af sluser, dræning og ikke mindst pumpning. Kolossale jordmængder er blevet flyttet, kilometervis af rørledninger og dræn er nedgravet, og ufattelige mængder vand er blevet flyttet med pumper.

Betydelige tilskud fra staten til projekterne virkede som katalysator. Så sent som i 1950'erne blev der givet betydeligt tilskud til digeudvidelser i Sundby området.

Pumpelag

Arbejdet organiseres gennem pumpelag - en sammenslutning af lodsejere, der har jord i afvandingsområdet. De er organiseret som en forening med formand, kasserer, generalforsamling mv.

Den inddigede Sundby Å og det gunstigt afvandede område til venstre. Foto: Henrik Schjødt Kristensen.

Ditte Svendsen, Skov- og Naturstyrelsen, Thy, og de to afgående og sidste formænd for pumpelagene, Kristian Haaning og Robert Lyhne den 18-09-2008, hvor pumpen endegyldigt blev slukket.

Pumpelaget står for ansøgninger om tilladelser til at ændre vandløbet og ikke mindst den løbende vedligeholdelse og drift af alle anlæg.

I projektområdet var der to pumpelag nemlig Sundby Pumpelag mod syd (formand Kristian Haaning) og Tagkær Pumpelag mod nord (formand Robert Lyhne).

Afvandingen lykkedes delvis, og flere arealer kunne udnyttes til landbrug.

Tagkær Pumpelag lå øverst oppe af vandløbet og kunne fungere nogenlunde tilfredsstillende, mens Sundby Pumpelag havde jorden i den lave del.

Et problem, man nok ikke helt havde taget højde for i afvandingsprojekterne, var sætning.

Når jord, der tidligere har ligget under vand, drænes, så luft kan komme til, »forbrænder« tørvlaget.

Det medfører, at jorden ganske langsomt sætter sig. På den måde kan jorden synke 1-2 m over tid, og det har fatale følger for drænenes effektivitet.

Det viste sig mere end svært at få en fornuftig landbrugsdrift på de afvandede arealer. Udgifter til vedligeholdelse af diger, tilsyn med pumper og den evige udgift til strøm til pumperne medførte, at pumpelaget i september 1989 tog initiativ til at undersøge mulighederne for at reetablere Sundby Sø. Det blev startskuddet til naturprojektet, som skulle vise sig at vare 20 år.

Naturprojektet

Normalt taler man op et naturgenopretningsprojekt, men i de fleste tilfælde er det misvisende, da projektet sjældent fører et område tilbage til »oprindelig natur«, hvad det så end

er. Der altså tale om et projekt, der laver ny natur.

Formålet har været at skabe et naturområde med gode livsbetingelser for planter, dyr, fugle og fisk og med gode muligheder for naturoplevelser og friluftsliv samt at nedbringe tilførslen af næringsstof til Limfjorden og herved forbedre vandmiljøet.

Projektområdet er på 90 ha og den genskabte sø er på 45 ha.

For at et sådant projekt kan gennemføres, er der mange ting, der skal findes en løsning på. I det følgende nævnes nogle af dem, som gav de største udfordringer. Som det fremgår af ovenstående var Sundby Pumpelag »moden« til nedlæggelse, mens der i Tagkær stadig var jord i omdrift, hvilket gav større modstand mod projektet her.

Arealerhvervelse og nedlæggelse af pumpelag

I Sundby kunne jorden erhverves i ren handel, og pumpelaget havde selv taget initiativ til nedlæggelse. I Tagkær var sagen en anden. Lodsejerne her kom senere med i projektet,

havde ikke født idéen, og der var flere ejendomme, som var afhængige af jorden i projektområdet. Et par lodsejere var grundlæggende imod projektet og benyttede de muligheder, de havde for at forsøge at stoppe projektet. Et minimumskrav for at gå med var, at der kunne findes en fornuftig løsning på ejendommens jordtilliggende. Det kunne kun ske gennem erstatningsjord og jordfordeling. Men det var vanskeligt at finde erstatningsjord, fordi den skulle findes indenfor den geografiske ramme, der var bestemt af Åsvej og hovedvej A11. Det blev til et minutiøst puslespil.

Efterhånden lykkedes det at opkøbe tilstrækkelig jord, og staten kom herved også til at være lodsejer i pumpelaget. Der kunne ikke opnås enighed om at nedlægge pumpelaget – lodsejerne var delte i spørgsmålet – og som noget helt usædvanligt måtte man skride til en afstemning, som afgjorde sagen.

Sikring af eksisterende ejendomme

Når et landområde igennem mange år har været afvandet ved pumpning og altså kunstig

Forste spadestik til diget ved Vildsund. Foto: Henrik Schjødt Kristensen.

Fundamentet til diget. Foto: Henrik Schjødt Kristensen.

sænket grundvandstand, skal man være forberedt på, at naboer til områderne tror, at det er den naturlige tilstand. Det giver så problemer, når vælger at stoppe pumperne og endda i dette tilfælde vælger at øge vandspejlet 0,35 cm i forhold til det naturlige.

Den nye stryg, som er det nye afløb fra søen, indvies. Foto: Henrik Schjødt Kristensen.

Visse bygninger, el-ledninger, telefonledninger og en naturgasledning er gennem tiden placeret direkte i det pumpede område eller tæt derpå.

Eksempelvis ligger gasledningen tværs igennem området, men gasselskabet er ikke med-

Den helt nye sø set fra bakken ved Søbjerggård. Foto: Henrik Schjødt Kristensen.

Sundby Sø snor sig gennem landskabet. Set fra Skredbakke ved Sønder Skjoldborg.

Foto: Henrik Schjødt Kristensen.

Den gråstrubede lappedykker og blishønen har indtaget de nye besiddelser. Foto: Henrik Schjødt Kristensen.

lem af pumpelaget og bidrager derfor heller ikke til pumpelagets drift. Alligevel forlangte naturgasselskabet, at staten skulle betale for en omlægning af gasledningen, hvis vi valgte at stoppe pumpen. Det ville jo sige, at der skulle pumpes lige så længe gasledningen var der, uden at ledningsejeren bidrog. Det ville koste mange millioner kroner at lægge ledningen om, og sagen blev principiel og endte hos kammeradvokaten. Sagen endte i et forlig, og gasledningen kunne blive liggende.

Haaning A/S i Vildsund havde jord i pumpelaget og var medlem heraf. Virksomheden var gennem tiden vokset fra at være en almindelig tømrervirksomhed til at være en industrivirksomhed, der producerede pølsevogne og større pavilloner. De havde løbende udbygget deres fabriksbygninger ved at fylde op ud i det pumpede areal og udnyttede de laveste partier til lagerplads.

Virksomheden skulle gerne kunne fortsætte, selvom der nu skulle laves en sø. Altså blev der

projekteret et dige hele vejen uden om ejendommen. Undersøgelser af bundforholdene, der hvor diget skulle ligge, viste imidlertid, at der var 14-15 m ned til fast bund, og da et dige består af mange tusinde tons ler, mente sagkundskaben ikke, det var en god løsning.

Forskellige alternative muligheder blev undersøgt. Løsningen blev, at staten erhvervede hele Haaning A/S's ejendom. Haaning A/S kunne så gennemføre deres planer om at samle virksomheden på Mors, og vi kunne nedrive bygninger og flytte diget længere ind »på land«, hvor der er mere stabile forhold.

Den sidste udfordring, jeg vil nævne, er det, der med et moderne ord hedder timing. Det er for eksempel ikke sikkert, at der i et givet finansår er plads i bevillingerne til at udføre projektet, selv om der var sket »gennembrud« på nogle af de praktiske problemer. Eksempelvis måtte Sundby Sø projektet træde lidt i baggrunden, mens Skjern Å projektet blev gennemført.

Fremtiden

Projektet har stillet store krav til tålmodigheden hos alle involverede og hos borgerne omkring det.

Vi må så håbe, at projektet lever op til formålet - mere let tilgængelig natur for borgerne og et forbedret vandmiljø for Limfjorden.

Henrik Schjødt Kristensen

Født 1950. Skov- og landskabsingeniør 1975. Derefter ansat ved forskellige statsskovdistrikter. Siden 1983 klitplantør under Skov- og Naturstyrelsen, Thy.